

โมกขธรรมประยুক্ত

- ๕ -

๖ เมษายน ๒๕๑๘

สัม มา ทิฏฐิ

ท่านนักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายของเราในที่นี้ มาถึงครั้งที่ ๕ แล้ว
ขอให้ระลึกรู้ถึงความหมายของคำว่า โมกขธรรมประยুক্ত ไว้เรื่อย ๆ.

ทบทวนครั้ง ๑ - ๔

ขอให้ระลึกรู้ถึงความหมายของคำว่า “โมกขธรรมประยুক্ত”
เพื่อให้จับใจความของเรื่องที่พูดนี้ได้ เข้ารูปกันกับหัวข้อที่ว่า โมกขธรรม
ประยুক্ত, คือ จะเอาสิ่งที่เรียกว่า โมกขธรรมมาประยুক্ত คือปฏิบัติ ใช้ให้
ได้จริง ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยไม่ต้องคำนึงถึงเพศ ว่าเป็นเพศบรรพชิต หรือ
เป็นเพศฆราวาส ก็ได้.

๑๒๕

ในตอนต้นๆ เราได้กล่าวถึงเรื่องโมกขธรรม โดยหัวข้อว่า **ปัญหาของคน** เรื่อยๆ มา; ขอให้พิจารณาดู ก็จะเห็นว่า **มุ่งหมายที่จะให้เป็นประยุกต์**. ในครั้งแรกพูดถึงหัวข้อทั่วไป ว่าปัญหาของคน คืออะไร, มาจากอะไร, อย่างไรเรียกว่าไม่มีปัญหา, ทำอย่างไรจึงจะเป็นคนไม่มีปัญหา. ปัญหาของคนก็มีอยู่มาก จึงต้องแยกออกไปเป็นชนิดๆ.

ปัญหาใหญ่อันกรรมคุณที่ว่า **เราไม่ได้รับประโยชน์จากการเป็นคน** โดยถูกต้อง หรือโดยสมบูรณ์ ไม่สมกับที่ว่า มนุษย์ควรจะได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้แล้วก็แยกออกเป็นปัญหาย่อยๆ ว่า เพราะเหตุอะไร. สิ่งซึ่งเป็นอุปสรรค หรือสร้างปัญหาขึ้นมา ก็มีมาก เราก็ได้พูดมาแล้วตามลำดับ นับตั้งแต่การที่ตามปรกติธรรมดา เราไม่สามารถบังคับความรู้สึกได้ หรือว่าไม่ทัน เพราะความไวของกระแสจิต ที่เรียกว่า ปฏิจิตสมุปบาท นี้เราก็ต้องรู้เรื่องนี้ให้ถูกต้อง.

ในครั้งต่อมา ก็ได้พูดถึง **สติ** ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น นับตั้งแต่จำเป็นสำหรับ **มีชีวิตอยู่** ที่เกี่ยว ถ้าเราขาดสติ ก็ต้องเป็นเรื่องตายแน่ แม้กระทั่งทางร่างกายนี้; คนตายทางจิตทางวิญญาณนั้นตายแน่ ยิ่งไปกว่านั้นอีก สตินี้ต้องมีไว้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้ามางุ่มง่ามก็ไม่เรียกว่าสติ ถ้าไม่มาเสียเลยก็ยังไม่มีสติ. ทั่วสตินั้นประกอบอยู่ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง, และการมาเร็วของความรู้ นั้นเรียกว่าสติ คือระลึกถึงความถูกต้องต่างๆ ได้เร็วทันแก่เหตุการณ์ แล้วเราก็ประพฤติปฏิบัติอะไรไม่ผิด; นี้เรียกว่า คนมีสติ มีความระลึกได้อย่างถูกต้องในทุกเรื่องทุกราว.

ต่อมาก็พูดกันถึงเรื่อง **ปัญญา** หรือความรู้ **ที่ต้องมีอยู่เป็นพื้นฐาน** สำหรับจะให้รอบรู้ในทุกกรณี เท่าที่คนเราควรจะมี หรือเท่าที่ปัจเจกชนคนหนึ่งๆ จะต้องรู้ตามหน้าที่ของเขา, รู้หมดทุกอย่างนั้นก็จำเป็น แม้จะใช้คำว่า “ทุกอย่าง” ก็ได้เหมือนกัน; แต่ทุกอย่างที่จำเป็นจะต้องรู้. ปัญญาก็ยังมีเป็นชั้นๆ สติปัญญาตามธรรมดา

ช่วยไม่ได้เต็มที่ สุตติปัญญาจากความรู้สึก ที่ได้ผ่านเรื่องนั้นไปแล้วจริงๆ ไม่ก็. ฉะนั้น คนที่เคยศึกษามาก อายุมาก จึงได้เปรียบกว่า เพราะว่าได้ผ่านสิ่งต่างๆ มากกว่า ก็มีปัญญากว่า; **ปัญญา** นี้ก็มีความหมายว่า **รู้อย่างถูกต้อง**.

สัมมาทิฐิเป็นเครื่องเดียวกับปัญญา

ที่นี้มาถึงปัญญาอีกข้อหนึ่ง ก็สิ่งที่เรียกว่า **สัมมาทิฐิ** หรือ **ความเห็นอันถูกต้อง** และได้บอกให้ทราบเหมือนกับบอกล่วงหน้าแล้วว่า “สัมมาทิฐินี้เป็นเครื่องเดียวกับปัญญา” แต่ท่านให้ความหมายเพี้ยนไปเล็กน้อย เรียกว่า “ความเห็น”; ในเมื่อ **ปัญญาเป็นความรู้** **สัมมาทิฐิ** เป็น**ความเห็นชอบ** หรือ**ความเห็นถูกต้อง**ก็ได้. คำว่า “**สัมมา**” นี้ก็คือคำที่ดีเอาเป็นหลัก จะเรียกว่า **โดยถูกต้อง โดยชอบ** ได้ทั้งนั้น.

มีพระพุทธภาษิต ที่เราถือเป็นหลัก สำหรับพุทธบริษัทว่า “**คนล่วงทุกข์ได้ เพราะสัมมาทิฐิ**” นี่อยากจะขอให้จำไว้ให้แม่นยำ, หรือว่าจะเขียนให้ระลึกคาอยู่ตรงไหนก็ได้ว่า **สมฺมาทิฐิ สมฺมาทณฺหา สพฺพํ ทุกํ อปฺยจฺจํ - ล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะมีสัมมาทิฐิ**. นี่ก็เป็นอันสรุปได้ทีหนึ่งว่า **ถ้าไม่มีสัมมาทิฐิ ก็ล่วงทุกข์ไปไม่ได้** ไม่ว่าความทุกข์ชนิดไหน. สัมมาทิฐินี้ก็เหมือนกัน มีความสำคัญสำหรับการมีชีวิตอยู่.

ถ้าเรามีชีวิตอย่างเป็นมิจาทิฐิ คือตรงกันข้าม ทางธรรมะก็คือว่า มีค่าเท่ากับตายแล้ว หรืออาจจะตายลงมาถึงทางร่างกาย; พอมีมิจาทิฐิ เราก็ต้องทำอะไรผิดๆ หรือว่ากินอะไรผิดๆ เข้าไป ด้วยอำนาจของมิจาทิฐิโง่เขลา ย่อมตายทางร่างกายก็ได้. แต่แม้ว่าไม่ได้ทำอย่างนั้น คือไม่ได้ตายทางร่างกาย **ตลอดเวลาที่มีมิจาทิฐินั้น คายทางวิญญาณ** ไม่มีความหมายว่าเป็นมนุษย์. นี่จะต้องพยายามกันให้สุดความสามารถ ที่จะให้มีสัมมาทิฐิ.

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า **สัมมาทิฐิ** เป็นสิ่งที่เรียกว่า **เครื่องเดียวกันกับปัญญา** แต่มีความหมายเพี้ยนไป; แทนที่จะเรียกว่า ความรู้ที่ถูกต้อง ก็มาเรียกว่าความเห็นที่ถูกต้อง. ความรู้กับความเห็นมันต่างกันอย่างไร ใครจะมองในแง่ไหนก็สุดแท้; แต่ในกรณีนี้ เราจะมองกัน **ตามหลักธรรมะ** ว่า **ความเห็น** นั้น **มาก่อนความรู้**. ในการปฏิบัติ หรือในการใช้งานนี้เราต้องมีความเห็นที่ถูกต้องนำไปข้างหน้า, ในสิ่งที่ยังไม่รู้โดยเฉพาะแล้วละก็ **ทิฐินี้ต้องไปก่อนปัญญา**; เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าท่านจึงได้เอามาเรียงลำดับไว้ เป็นข้อแรกที่สุดขององค์มรรค ๘ ประการ ที่เรียกว่า อริยสัจจกัมมรรค.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่จะต้องไปศึกษาดู หรือว่าเราจะได้พูดคุยกันให้ละเอียดพอสมควรในครั้งหลัง ๆ.

ท่านเปรียบ **สัมมาทิฐิ** ว่า **เหมือนกับรุ่งอรุณ** ซึ่งเป็นจุดทั้งต้นของวัน ถ้าเราเห็นรุ่งอรุณฟ้าสว่าง ก็รู้ได้ว่าเป็นจุดทั้งต้นของแสงสว่าง; ฉะนั้น ถ้าเรามีสัมมาทิฐิ ก็เป็นที่เชื่อได้ว่า มัน **เป็นจุดทั้งต้นของความรู้** หรือปัญญา หรืออะไรที่จะแจ่มจ้าออกไป คือความแน่นอนที่ว่าจะต้องถูกต้อง. ขอให้ช่วยจำไว้อีกคำหนึ่ง ต่างหากจากคำว่า ปัญญา.

ทำไมจึงต้องมีสัมมาทิฐิ ? นี่ก็เหมือนกับว่าจะมีแสงสว่างสำหรับเดินไป สำหรับคนที่มึนงง ถ้ามันมืดคนก็เดินไม่ไหว; แต่ว่าแม้สว่างแล้ว ก็ยังต้องเดินให้ถูกทาง มีความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็นอะไรที่ถูกต้องเป็นแสงสว่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ยุคปัจจุบัน ยิ่งต้องมีสัมมาทิฐิ **เพราะเหตุว่ามีเรื่องที่จะทำให้มีมิจฉาทิฐินั้นมากเหลือเกิน**, มีเรื่องที่มาช่วยให้ทิฐิออกไปนอกเส้นทางนั้นมากเหลือเกิน.

ทิฐิคือความเห็นนี้มาจากผัสสะ

ขอให้สังเกตว่า ทิฐินี้มันเกิดขึ้นจากอะไร ? ถ้าถือตามหลักของพระบาลี ก็เกิดจากผัสสะ. พวกคุณอาจจะไม่เชื่อ หรือไม่มองเห็น หลักธรรมะในพระพุทธานุศาสน์ มีอะไรแปลก ๆ บางอย่างต่อบุคคลที่ศึกษากันอย่างสมัยใหม่; แต่ถ้าเขาพยายามทำความเข้าใจ ก็จะเข้าใจได้ แล้วก็เห็นด้วย เช่นว่าสัมมาทิฐิก็มาจากผัสสะ หรือว่าอะไร ๆ ก็มาจากผัสสะ เป็นส่วนมาก.

เรื่องผัสสะนี้ก็ได้พูดกันมาแล้วในครั้งก่อนว่า **อายตนะกระทบกันทั้ง ๖ คู่**; ทากระทบกับรูป หูกระทบกับเสียง กลิ่นกระทบกับจมูก รสกระทบกับลิ้น สัมผัสทางผิวหนังกระทบกับผิวหนัง ความรู้สึกกระทบกับจิต; อย่างนี้เรียกว่าเป็นคู่สำหรับผัสสะ กระทบแล้วก็เกิดความรู้สึก ทางอายตนะนั้น ๆ ก็รู้สึกทางตา รู้สึกทางหู ฯลฯ เรียกว่า จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฯลฯ; ตามประการนี้ถึงพร้อมกันแล้ว เรียกว่า **ผัสสะ**.

ผัสสะ นี้ให้เกิดเวทนา - ความรู้สึกพอใจ หรือไม่พอใจ; รู้สึกเป็นเวทนาแล้วจะทำให้เราเกิดความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามความรู้สึกนั้น เป็นความคิดใหม่ ๆ ขึ้นทุกครั้งไป สำหรับจะพอใจ หรือไม่พอใจ นี่เป็นส่วนใหญ่. ถ้ามันถูกกับความรู้สึกของเรา หรือว่าพูดโดยตรงก็ว่า ถูกกับกิเลสของเรา เราก็พอใจ ไม่ถูกกับกิเลสก็ไม่พอใจ; **ความคิดเห็นก็เกิดขึ้น** เป็นการแบ่งแยกว่าอะไรน่ารักน่าพอใจ, อะไรไม่น่ารักไม่น่าพอใจ.

ทีนี้ เมื่อเอา **ตามความรู้สึกของปุถุชน** คนธรรมดา ก็ว่าไปตามภาษาปุถุชน; ฉะนั้น ปุถุชนจึงมีทิฐิ - ความคิดเห็นว่า อะไรน่ารักน่าพอใจ จนกลายเป็นแบบฉบับไปเลย นี่ก็**ไม่เรียกว่า สัมมาทิฐิ** จะเรียกว่ามีจนาทิฐิเสียมากกว่า. ถ้าพระอริยเจ้า มีสติปัญญา ก็ไม่รู้สึกว่า มันน่ารักน่าพอใจ หรือว่ามันไม่น่ารักไม่น่าพอใจ คือเห็น

เป็นธรรมชาติเหมือนกัน ในการที่จะไม่ไปรัก หรือไปพอใจเข้า, และก็รู้ว่าควรจะทำอย่างไร กับสิ่งนั้น.

อย่างนี้จะเห็นได้ว่า มิฉฉาติญญิก็เกิดมาจากผัสสะ สำหรับทำให้รักให้พอใจ, สัมมาติญญิก็เกิดมาจากผัสสะในเมื่อรู้ถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดความเห็นไปว่า สิ่งไหนน่ารักน่าพอใจ หรือไม่น่ารักไม่น่าพอใจ. ถ้าไม่มีผัสสะก็ไม่มีอะไรที่มาทำความรู้สึก ก็ไม่มีอะไรมาปรุงให้เกิดความเห็นอย่างนั้นอย่างนั้นขึ้นมา; ฉะนั้น **ผัสสะ** จึง **เป็นจุดตั้งต้น** เป็นตัวปัญหาสำหรับคนทั่ว ๆ ไป ว่า ถ้าปฏิบัติผิดต่อสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ ก็เป็นผลไปหมด ปฏิบัติถูกต้องสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ ก็จะเริ่มถูกไปหมด. นี่ทิฏฐิมาจากผัสสะอย่างนี้.

เหตุที่ทำให้เกิดมิฉฉาติญญิ

ที่นี่ จะพูดถึงมิฉฉาติญญิก่อน แล้วก็รู้จักสัมมาติญญิโดยนัยที่ตรงกันข้าม เพราะว่ามันได้ยากกว่า ปัญหาของเราก็คือว่า **ทำอะไรเราจึงจะมีสัมมาติญญิ**; นี่เป็นตัวปัญหาในเรื่องนี้ หรือว่า จะกลับกันเสียว่า **ทำอะไรเราจะละมิฉฉาติญญิได้**. ถ้าเราจะมีสัมมาติญญิเราก็ต้องละมิฉฉาติญญิได้ อย่างนี้จะถูกกว่า ที่ว่าจะสร้างสัมมาติญญิขึ้นมาได้โดยตรงล้วน ๆ, แล้วก็ต้องรู้จักตัวมิฉฉาติญญิ ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติมีมากขึ้นทุกวัน สำหรับผู้ที่มีการเป็นอยู่ผิด ๆ.

เท่าที่มองเห็นกันอยู่ ก็พอจะพูดได้ว่า : **มีมิฉฉาติญญิ** เพราะเราคิดผิด หรือ **รู้สึกผิด** ไปเอง และมีมิฉฉาติญญิเพราะว่าเราได้ **รับการอบรมผิด** คือสอนผิด แล้วก็เป็นมิฉฉาติญญิได้, หรือว่า มิฉฉาติญญิเล็ก ๆ น้อย ๆ บางอย่างข้อปลีกย่อย ที่ควรจะถูกถึงก็เพราะว่า เรามีโรคภัยไข้เจ็บบางอย่าง ใน **ระบบประสาท** หรืออะไรก็สุดแท้. บางทีมันมีการ **หลอนความรู้สึก** ก็เกิดมิฉฉาติญญิได้เหมือนกัน; แต่ไม่ลึกซึ่งเท่ากับ มิฉฉาติญญิที่เกิดขึ้นจาก **อวิชชา** ของคนธรรมดา. ถ้าเป็นโรคภัยไข้เจ็บทางระบบประสาท ก็แก้ไขได้ทางหยูกยา หรือการปฏิบัติ ซึ่งไม่เป็นปัญหานัก.

ที่นี่ ในข้อที่ว่า ได้รับการ **อบรมคิด** คือ ในโรงเรียนสอนคิด หรือว่าในมหาวิทยาลัยสอนคิด หรือสิ่งแวดลอมทั่วๆ ไป เช่นความนิยมกันทั้งบ้านทั้งเมืองมันคิดอย่างนี้ก็ต้องคิดไปตาม. มิจาติฐิอย่างนี้ก็มีอยู่ไม่ใช่น้อย; แต่ที่ **แก้ไขได้** โดยที่ **ไปหาคำสอนเดิมใหม่ให้ถูก** หรือหลักการคบกับพวกมิจาติฐิเหล่านั้นเสีย.

ต่อไป ก็มาถึง **มิจาติฐิที่ร้ายกาจ คือที่เกิดจากผัสสะ** ของเราเองโดยตรง. คนเราก็ต้องมิตกพิจารณาไปตามอำนาจของเวทนา ซึ่งมาจากผัสสะ; ผัสสะทางไหนก็ตาม ทางตาเป็นต้นก็ตาม เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มีลักษณะอาการที่จะปรุงแต่ง ให้เกิดความรู้สึกทางจิตใจไม่เพียงแต่เวทนาอย่างเดียว ยังช่วยให้เกิดความรู้สึกที่จะเป็นประเภทความรู้สึกที่บัญญัติด้วยเหมือนกัน. แต่ว่าอันนี้ก็ขึ้นกันอยู่กับสิ่งแวดลอมเป็นส่วนใหญ่.

เราเกิดในตระกูลที่มี **สัมมาทิฐิ** ก็นับว่ามีบุญ เพราะจะได้รับการแสดงให้เห็น หรือแวดลอมให้รู้สึกมาแต่ในทางถูก แม้จะเป็นเพียงชนบทรรมนิยมประเพณีหรือวัฒนธรรม ประจำบ้านเรือน; หมายความว่า บิดามารดา ปู่ย่า ตายายของเรา ก็ไม่ได้เป็นนักศึกษาเฉลี่ยจลาจลปราศประื่องอะไร แต่ว่ามีวัฒนธรรมประจำบ้านเรือนมาแต่โบราณ เขาให้ทำกันอยู่อย่างถูกต้องอย่างนี้; นี่ก็ช่วยได้มาก ที่เด็ก ๆ เขาจะเติบโตขึ้นมาด้วยหลักเกณฑ์สำหรับคตินึกที่ดี.

เมื่อ **แวดลอมอยู่ในความลึกลับ** พอมีอะไรมากระทบทางผัสสะ มีเวทนา ความคิดก็ **ยากที่จะโน้มไปในทางมิจาติฐิ** เพราะเขาได้รับการอบรม ให้มีการคิดโดยไม่รู้สึกตัว ไปตามแนวของสัมมาทิฐิ. ฉะนั้น คำว่า “ประเพณีชนบทรรมนิยม” หรือที่จะเรียกกันใหม่ว่า “วัฒนธรรมประจำบ้านเรือน” นี้ไม่ใช่เป็นของเล่น.

ได้เคยเห็นกลุ่มพุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยอมรับรู้ถึงชนบทรรมนิยม ประเพณีข้อนี้ แล้วก็ใส่ไว้ในหัวข้อสำหรับกลุ่มนี้จะศึกษา และปฏิบัติ; ถ้าทำได้จริงจะมีประโยชน์มาก ที่ว่าเราจะมิตสัมมาทิฐิ. นี่กลัวแล้วจะไปเอาประเพณีมิจาติฐิเข้า

มาเถีย; ประเพณีหลงไหล เช่นประเพณีรับน้องใหม่ ซึ่งไม่รวมอยู่ในคำพูดที่พูดมานี้ ซึ่งเราหมายถึงประเพณีดั้งเดิม ในบ้านเรือน : ให้อ่อนนุ่มต่อคนทั่วไป ให้อภัยบาป ให้รับผิดชอบอะไรทำนองนี้.

คนที่ เป็นมิจาจากิฏฐิ ก็คือ ไม่กลัวบาป แล้วไม่รู้ไม่ชี้ว่า อะไรผิดอะไรถูก เอาแต่ตามใจตัวเอง ไม่เท่าไรก็ได้เป็นมิจาจากิฏฐิอย่างเต็มตัว. **นี้มีมิจาจากิฏฐิเกิดขึ้น** เพราะทำผิดมาตั้งแต่อดีต คือการกระทบทางอายตนะ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ เป็นประจำวัน สะสม เพิ่มพูนมากขึ้นๆ; จนเป็นรูปร่างที่มั่นคง **นี้ชั้นลึกซึ้ง**. ส่วนชั้น **ที่ทุกคนคิดๆ** ตอนกันคิดๆ ที่หลังนี้ เมื่อเราเก็บใจแล้ว หรือว่า เราไปได้ฟังได้ยิน เรื่องลัทธิใหม่ๆ อะไรมา อย่างนี้ เราจะพลอยผิดพลาดอยู่กับเขาไปด้วยหรือไม่; **นี้เป็นเรื่องส่งแนวคลุ้มที่หลัง**; แล้วการสอนในโรงเรียน ซึ่งไม่มีรับผิดชอบในข้อนี้ ก็ทำให้คนหลงใหลในเรื่องวัตถุ ในเรื่องเนื้อหนังก็เป็นมิจาจากิฏฐิไป ก็หลงในทางวัตถุ นิยมอย่างนี้เป็นมาเป็นหลังไปทีเดียว.

ส่วนที่เป็นเพราะโรคภัยไข้เจ็บนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย ควรจะแก้ไข; เมื่อเรามีสุขภาพทางกายดี สุขภาพทางประสาท ทางจิตดี ได้รับการแวดล้อม ส่งสอนอบรมดี เรามีสติคิดนึกถูกต้อง ก็อยู่ได้ด้วยสัมมาทิฐิ คือมีชีวิตอยู่ได้ด้วยสัมมาทิฐิ นับตั้งแต่จุดตั้งต้น แล้วก็ยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าจะถึงที่สุด.

ปัญหาของคนต้องการแก้ทุกข์ จึงต้องมีความเห็นถูกเสียก่อน

ทีนี้ ก็มาพูดถึงหลักใหญ่ๆ ที่เป็นใจความของสัมมาทิฐิ ตอนนี้อย่าให้คิดเสียก่อนว่า มนุษย์เราโดยแท้จริงนั้นมีปัญหาอะไร เมื่อตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ซึ่งทางศาสนา ก็ยอมรับว่าเรามี**ปัญหาคือความทุกข์**, ความที่เราต้องเจ็บปวดทางจิตใจ ทนทรมาน ทนอยู่ไม่ได้ คือปัญหา. ถ้าเราสบายก็จะมีปัญหาอะไร; ทางกายก็สบายดี ทางจิตก็สบายดี ทางสติปัญญาก็ถูกต้องสบายดี ก็ไม่มีปัญหา.

เดี๋ยวนี้เรามีปัญหาทางจิตคือ ความทุกข์ ซึ่งมาจากเหตุผลอันอื่นอีกหลายอย่าง เราทนอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นปัญหา ก็ต้องแก้ปัญหาดังที่ กำจัดความทุกข์ออกไปให้ได้. ฉะนั้น เรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีนั้นจึงเล็งถึงความทุกข์ นี่เป็นตัวประเด็นสำคัญ จะต้องมีความเห็นที่ถูกต้อง ว่าความทุกข์คืออะไร? เกิดมาจากอะไร? ปราศจากทุกข์นั้นเป็นอย่างไร? ทำอย่างไรจึงจะได้ปราศจากทุกข์อย่างนั้น.

ทรงชี้ข้อผูกแตรอีกหน่อยหนึ่งว่า ทำไมช่างไม่พูดถึงความสุขกันเสียเลย? การศึกษาอย่างที่พวกคุณได้รับมาจากมหาวิทยาลัย ไม่มีทางที่จะทำให้เกิดความคิดว่า เรามีปัญหาที่ความทุกข์; มีแต่ที่จะนำไปสู่ความคิดที่ว่า เรามีปัญหาที่ว่า ทำอย่างไรเราจึงจะได้ความสุข โดยที่เชื่อหรือมีความคิดเห็นตายตัวลงไปว่า ความสุขเป็นสิ่งที่มียู่สำหรับมนุษย์. คนมักจะวาดความสุขนั้นๆ ไปตามรูปของความคิดนึกของชนธรรมศาสนามี คือ ใต้อย่างออกอย่างใจ หรือ ตามที่กิเลสต้องการ ซึ่งไม่พ้นไปจากเรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ; เมื่อได้ตามต้องการแล้ว ก็เรียกว่าความสุข เลยไม่มีอะไรมากไปกว่านั้นที่จะมองเห็น.

ส่วนทางธรรมะ หรือทาง หลักพุทธศาสนา โดยเฉพาะนี้ ไม่หยิบเอาความสุขขึ้นมา เป็นจุดมุ่งหมาย กลับไปหยิบ เอาตัวความทุกข์ขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญ, แล้วก็เอาเพียงว่า ไม่มีทุกข์ แล้วใครๆ ก็ไปว่าเอาเองก็แล้วกัน ว่าที่ไม่มีทุกข์นั้นแหละ คือความสุข. แต่ในหลักการที่มีอยู่ หรือวางไว้นั้นจะมีแต่ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความไม่มีแห่งทุกข์ และ ทางให้ถึงความไม่มีแห่งความทุกข์นั้น, ไม่มีคำว่าสุข เลย; ถ้าจะมีก็โดยสมมุติว่า ที่ไม่มีทุกข์นั้นแหละคือสุข เมื่อดับทุกข์หมดสิ้นนั้นแหละคือสุข อย่างนี้ก็ไม่ได้เหมือนกัน.

โดยเหตุที่ว่า เราต้องการให้จิตใจ ไม่ไปผูกพันติดอยู่กับสิ่งใด จึงไม่พูดเรื่องสุขอย่างนั้นๆ, ไม่นิยมพูดอย่างนั้น. เราต้องการให้ดับทุกข์แล้วก็สิ้นสุดกันไปเลย

ไม่ต้องมีความสุขเหลือสำหรับจิตใจไปหลงไหลพัวพัน; เพราะจะย้อนกลับไปหาความสุขอย่างที่คนธรรมดาสามัญเขารู้สึกว่าต้องการ. ถ้าเป็นเรื่องกับทุกข์สันเชิง, ก็เป็นเรื่องของนิพพานนี้ ต้องมีจิตใจที่ไม่เข้าไปเกาะเกี่ยวพัวพันกับความสุขนั้นๆ หรือความรู้สึกเป็นสุขนั้นๆ.

หรืออีกทางหนึ่งที่ถูกต้องกว่า ก็คือว่า ความสุข ชนิดนี้ ชนิดที่ดับกิเลสตัณหาหมดนี้ ทำให้ปราศจากความรู้สึกที่เป็นตัวตน - เป็นของจน ก็ว่ามันว่างไปเลย; จึงถือว่า ถ้ายังมีสิ่งเหล่านี้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลง วายเวียนอยู่ ก็เรียกว่ายังทุกข์อยู่. พอหมดความวายเวียนเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกชนิดนี้ ของอะไรต่างๆ เหล่านี้ : ไม่มีกรรม ไม่มีผลกรรมในความรู้สึก แล้วก็เลยว่างไป. จิตนี้ก็เป็นจิตที่ว่างจากความรู้สึกว่าตัวตน เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องการทั้งสุข และไม่ต้องการทั้งทุกข์; ฉะนั้น การที่ประพฤติปฏิบัติจนหมดความทุกข์ ก็จบกันเท่านั้น.

ที่กล่าวมานี้คือข้อที่ว่า ทำไมไม่สมาธิปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา จึงได้แจกเป็นประเภทๆ ว่ามีอยู่ ๔ อย่าง : คือ มีความเห็นถูกต้องในเรื่องของความทุกข์, มีความเห็นถูกต้อง ในเรื่องของเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์, ความเห็นถูกต้องในความไม่มีทุกข์, และ ความเห็นถูกต้องในการทำให้ถึงความไม่มีทุกข์นั้น จึงเป็นหลักใหญ่ ที่วางไว้ใช้ทั่วไป เป็นเรื่องของชาวบ้านธรรมดาสามัญก็ได้. ความทุกข์มันก็ลดหลั่นลงมาเป็นเรื่องความทุกข์อย่างธรรมดาสามัญ; เขยิบให้สูงขึ้นไป เป็นเรื่องความทุกข์ของกิเลส ของตัณหา อนุสัย เป็นเรื่องลึกซึ้งออกไปก็ได้ มีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน.

แม้ในเรื่องปัญหาทางอุคคกการเมือง มันก็ยังเนื่องกันอยู่กับกฎเกณฑ์ ๔ ข้อ ที่กล่าวแล้วนี้ เช่นพวกวัตถุนิยมก็จะพูดว่า เพราะวัตถุยังไม่สมบูรณ์ เราจึงรู้สึกเป็นทุกข์; นี่ก็เท่ากับเขาถือหลักว่า ความไม่สมบูรณ์แห่งวัตถุ เป็นเหตุแห่งความทุกข์ พุทธศาสนาถือว่า เพราะว่าเราอยากด้วยใจต่างหาก เป็นเหตุแห่งความทุกข์ เรียกว่า ตัณหา

แปลว่า ความอยากด้วยอำนาจของความใจ, ไม่ใช่ความอยากด้วยปัญญา; นี่เป็นเหตุแห่งความทุกข์. แต่เอามาจับกันกับระบบวัตถุนิยม เขาก็ว่า ความที่วัตถุมันยังขาดแคลน มนุษย์จึงมีความทุกข์; ฉะนั้น ต้องเร่งสร้างทางวัตถุ ให้ทุกคนมีวัตถุเพียงพอ.

นี่ก็ต้องเคลือบเปิดเบี่ยงไปถึงว่า ต้องฆ่า ต้องทำลาย พวกที่เอาวัตถุไว้มาก เช่นพวกนายทุนเป็นต้น; นี่เรื่องมันก็เดินไกลออกไปอีกทางหนึ่ง ไม่มีวันจะพบกับความสุขได้; เพราะว่า **ตัวผู้** ที่อยากจะทำลายเขานั้น ก็ยังมีความอยากด้วยความใจ ต้องการวัตถุมาด้วยอำนาจของความคิดที่เป็นมิจฉาทิฐิ.

เมื่อทำตามความต้องการด้วยสติปัญญาชอบจะไม่มีทุกข์

ถ้าว่าถือ ตามหลักธรรมะ แล้ว ก็ต้อง ตัดคันเหตุนองความทุกข์ ตรงที่มีสัมมาทิฐิเสียให้ถูกต้องว่า; อะไรเป็นเหตุของความทุกข์? ก็มองเห็นว่า เมื่อเราอยากด้วยความใจ มันก็ มีความทุกข์ทุกที. แม้พวกนายทุนชั้นที่เป็นเทวดาแล้ว ถ้าเขาอยากด้วยความใจขึ้นมาเมื่อไร เขาก็มีความทุกข์ทันที ไม่ต้องพูดถึงกรรมกร. ถ้าว่าเป็นชาวนาที่ยากจน แต่มีสัมมาทิฐิ ไม่ได้อยากอะไรด้วยความใจ กลับจะเป็นสุขยิ่งกว่าพวกนายทุน; เพราะว่าจะวางจิตใจไว้ถูกต้อง อย่างที่ความทุกข์มันเกิดไม่ได้.

ที่นี้ก็มี มิจฉาทิฐิแทรกเข้ามาว่า ถ้าอย่างนั้นพวกนี้ก็ไม่ทำอะไร, พวกที่ไม่มีความอยากนั้น ก็ไม่ต้องทำอะไร แล้วก็กินอะไรกัน. นั่นมันเห็นผิดแยกแขนงออกไป ไม่ฟังให้ถี่. เราก็ได้บอกแล้วว่า อยากด้วยอำนาจของความใจที่เรียกว่าพัฒนาบ้าง โลภะบ้าง อะไรบ้าง นี่เป็นทุกข์.

ที่ถูกต้อง **ต้องอยากด้วยสติปัญญา** มีความรู้อย่างถูกต้อง ควรจะทำอะไรก็ทำไปซิ; ฉะนั้น จึงพอใจ : จะมีทรัพย์สมบัติน้อย หรือจะมีทรัพย์สมบัติมาก ก็พอใจทั้งนั้น ก็เป็นสุขได้ทั้งนั้น, กระทั่งไม่มีเลย จะต้องตายก็ยังมีมีความสุข หรือเป็น

สุขได้. แม้จะมีมากจนไม่รู้ว่าจะเอาไปไหน ก็ไม่หลงใหล เพราะเขารู้ว่าไปอยากเข้า ด้วยความโง่ แล้วยังต้องมีความทุกข์, ความวิตกกังวล ความหวาดกลัว ความอะไรต่างๆ ล้วนมีมูลมาจาก ความอยากด้วยความโง่ทั้งสิ้น.

นี่ต้องไปศึกษากันอีกทีหนึ่ง มันเกี่ยวกับแง่ของจิตวิทยา ซึ่งพุทธศาสนา ก็ถือเอาเป็นหลักสำคัญ ว่า**ปัญหาทางจิตใจ** ที่是一切ความทุกข์ทั้งหลาย มาจาก**ความอยากด้วยอำนาจของความโง่**, ความอยากนี้ เราเรียกว่า**ตัณหา**. เราอยากหรือว่า เมื่อมีทำว่าจะไม่ได้ตามที่เรอยาก เราก็กลัว; ความกลัวก็มาจากความอยาก. เมื่อไม่ได้เข้าจริงๆ เราก็มีความโศกเศร้า, ความโศกเศร้าก็มาจากความอยาก, ทุกอย่างจะ มาจากความอยากในลักษณะอย่างนี้; เพราะฉะนั้น ตักท้วงความอยากเสียอย่างเดียวกันพอ จึงถือว่า **ตัณหาเป็นต้นเหตุแห่งความอยาก**.

ฝึกพิจารณาเป็นสมาธิปฏิบัติทำให้ไม่ผิดและไม่ทุกข์

คนเรามี**สติปัญญา** มีกำลังกาย กำลังอะไรไม่เท่ากัน; ฉะนั้น ต่างคน ก็ต่างทำ ไปตามความสามารถของตน, หาทรัพย์สมบัติ หาอะไรไปเท่าที่จะหาได้ เมื่อเหลือใช้แล้ว ก็ทำประโยชน์ผู้อื่น มันก็มีประโยชน์มากออกไป อย่างนี้เรียกว่าไม่มี ความทุกข์. อย่าไปอยากด้วยอำนาจของความโง่เข้าเป็นอันขาด; ความต้องการ ก็เป็นไปด้วยสติปัญญาที่ถูกต้อง แล้วยังทำไป, ใต้อะไรมาก็ไม่ยินดี หรือเสียไป หรือ ขาดทุนไป ก็ไม่ยินร้าย เห็นเสียว่า “อย่างนี้เอง”.

คำว่า “อย่างนี้เอง” ไม่ใช่การเล่นๆ พูดเล่นตลก แต่เป็นคำสำคัญที่สุดใน พุทธศาสนา ที่เขาเรียกว่า **อิทัปปัจจยตา** หรือสั้นกว่านั้นก็ว่า “ตถตา”; **ตถตา** แปลว่า “อย่างนั้นเอง”. **อิทัปปัจจยตา** ก็เป็นความหมายของคำว่า “อย่างนั้นเอง” คือ **เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี**, เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, หรือเพราะสิ่งนี้หายไป สิ่งนี้จึง หายไป; นี่เรียกว่า “อย่างนี้เอง”.

พิจารณาตามหลักธรรมะอย่างนี้เป็นนัยของสัมมาทิฐิ ที่จะทำให้ไม่โง่ไม่หลง ไม่ตกไปสู่ความคิดผิด เห็นผิด ทำผิด แล้วเป็นความทุกข์ในที่สุด. ถ้าคุณสามารถถึงกับว่า “อ้าว, อย่างนี้เอง นี้อย่างนี้เอง” นี่คือนัยของสัมมาทิฐิ ซึ่งเรายังไม่ควรพูดถึงกันโดยละเอียดก็ได้ คือมันละเอียด หรือลึกเกินไป. เอาแต่เพียงให้รู้ว่า ความทุกข์เป็นอย่างไร เหตุของความทุกข์เป็นอย่างไร ความไม่มีทุกข์นั้นเป็นอย่างไร; แม้แต่เพียงคำว่า “ความไม่มีทุกข์เป็นอย่างไร” นั้นก็ยากที่จะเข้าใจอยู่แล้ว.

ไปคิดดูให้ดี ตามธรรมดา คนก็ต้องนึกถึงเรื่องท้องมีนมมีเนื้อ มีอะไรตามที่กิเลสตัณหาต้องการนั้นแล้ว จึงจะเรียกว่าไม่มีทุกข์; นี่มันขัดกัน ในข้อที่ว่า มันเป็นไปได้ เพราะเมื่อไรกิเลสตัณหาต้องการ เมื่อนั้นก็เป็นทุกข์ทันที; แสงหาอยู่ก็เป็นทุกข์ ไต้มาแล้วก็เป็นทุกข์ บริโภคใช้สอยอยู่ก็เป็นทุกข์ เพราะมันอยากด้วย ความโง่ มันก็ไม่หยุดอยาก.

ถ้ามีความรู้ “อย่างนี้เอง” แล้ว ก็ไม่เห็นเป็นของแปลก. ถ้าได้กำไร ก็เห็นตามกฎหมายของอิตัลบียอตานี่ว่า มันเป็นสัจว่า ได้มาเกินทุนเท่านั้นหนอ ไม่ได้มีอะไรพิเศษมากไปกว่านั้น, มันเป็นเพียงการได้มาเกินทุนเท่านั้นหนอ. ถ้าขาดทุน ก็รู้สึกเพียงว่า เป็นเพียงการได้มาไม่ครบทุน หรือไม่เท่าทุนเท่านั้นหนอ; แล้วก็ไม่อินคิณร้าย ไม่ขื่นๆ ลงๆ เพราะเหตุที่มีกำไร หรือขาดทุนเป็นต้น. นี่จะเป็นความสงบสักก็มาน้อย. คุณลองไปพิจารณาเอง.

ความไม่มีทุกข์ ความดับทุกข์นี้ คือไม่มีตัณหา ที่เป็นเหตุให้ขื่น หรือให้ลง คืออินคิ หรืออินร้าย; ความไม่มีทุกข์อย่างนี้ ก็คือความไม่มีทุกข์เพราะไม่มีตัณหา ตามความหมายในพุทธศาสนานี้จึงเป็นความถูกต้องกว่าที่คนจะมากล่าวว่า ไม่มีทุกข์ก็ต้องสมบูรณ์ในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เป็นต้น.

ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วจะไม่มีความทุกข์

ทีนี้มาถึงข้อที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ความไม่มีทุกข์ นี่ก็ทำให้ถูกต้อง นับตั้งแต่ มีความคิดเห็นถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิ นี้ เป็นขั้นไป. ได้พูดแล้วว่า สัมมาทิฐิ นี้ เหมือนรุ่งอรุณ; ถ้ารุ่งอรุณมาแล้ว กลางวันก็ต้องตามหลักรับเป็นแน่นอน. นี่ถ้า สัมมาทิฐิ มาแล้ว สัมมาสังกัปป คือความต้องการ ใฝ่ฝันถูกต้อง ก็ตามมา, สัมมาวาจา - พูดจาถูกต้อง ก็ตามมา, สัมมากัมมัตโต - การทำการทำงานทางกายถูกต้อง ก็ตามมา, สัมมาอาชีโว - ดำรงเลี้ยงชีพอยู่อย่างถูกต้องก็ตามมา, สัมมาวาชาโม - พากเพียรพยายามอยู่อย่างถูกต้อง ก็ตามมา, สัมมาสังคี - ความรำลึกโดยถูกต้อง ก็ตามมา, สัมมาสมาธิ - กำลังใจที่มั่นคง ก็ตามมา.

แต่อย่าลืมว่าในทุก ๆ อย่างนั้น มีสัมมาทิฐิเข้าไปเกี่ยวข้องทั้งนั้น จึงจะถูกต้อง ก็เลยเป็นความถูกต้อง ๘ ประการ. เมื่อมีชีวิตอยู่อย่างนี้แล้ว ตัณหาไม่ได้ ไม่มีตัณหาเกิด ก็ไม่มีเหตุแห่งทุกข์; ฉะนั้น เราจึงไม่มีความทุกข์. เราต้องมีสัมมาทิฐิในข้อนี้ด้วยว่า จะอยู่อย่างไม่มีความทุกข์นั้นต้องอยู่อย่างมีหลัก ๘ อย่างที่กล่าวมานี้; ไม่ต้องไปหวังถือลัทธิยึดแย่งนายทุน หรือว่าบีบคั้นกรรมกรอะไรซึ่งไม่ถูกต้องนั้น.

“ถ้าอยู่อย่างถูกต้องทุกประการ ก็ทำให้โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหันต์” นี่พูดทีเดียวสูงที่สุดเลย; การเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ทำให้โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหันต์. คำว่า “พระอรหันต์” นี้กลายเป็นคำที่เข้าใจยากไปเสียแล้ว; เพราะว่าเมื่อไม่รู้ หรือไม่เข้าใจ ก็คาดคะเนเอาเอง ก็ว่าเอาเอง สำคัญมันหมายเอาเอง จนความเป็นพระอรหันต์นั้น จะเป็นของลึกลับ แปลกประหลาด เกินกว่าความรู้ของคนธรรมดาไป.

ถ้าตามความเป็นจริง เรื่องเป็น พระอรหันต์นั้น ก็มีแต่เพียงว่า ผู้ที่ปราศจากตัณหาโดยประการทั้งปวง เรียกว่าพระอรหันต์ได้, หรือเป็นพระอรหันต์โดยตรง.

ตามหลักจะไม่มีต้นเหตุได้นั้น ก็ต้องมีสัมมาทิฐิ หรือการเป็นอยู่ที่ถูกต้องทั้ง ๘ ประการนั้น ต้นเหตุก็เกิดไม่ได้ เพราะมีการพิจารณาอย่างลึกซึ้งอยู่เสมอ ก็ทำลายความโง่ให้หมดไป ให้ความฉลาด หรือวิชาเกิดขึ้น. ต่อไปนี้จะไรมากระทบเป็นผัสสะก็ไม่มีปัญหา ไม่มีความคิดผิด เห็นผิด เข้าใจผิด; จะมีแต่ความคิดถูก เห็นถูก คือเฉยต่อไปทุกอย่างทุกประการ. นี่ผลของสัมมาทิฐิเป็นอย่างนี้.

เมื่อเราเริ่มเข้าใจผิด นับตั้งแต่เข้าใจว่า “พระอรหันต์” ผิด มันก็ผิดๆ ตามๆ กันลงมา ทั้งที่ว่าคนก็อยากจะเป็นพระอรหันต์อยู่เหมือนกัน.

โลกปัจจุบันตกอยู่ในอำนาจมิจฉาทิฐิมาก

เดี๋ยวนี้คนมีปัญหามากยิ่งขึ้นทุกที อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น; แม้คนไทยเราก็มีปัญหามาก เกี่ยวกับว่ามีมิจฉาทิฐิ : ไปกล้อยตามความนิยมอย่างใหม่ๆ นี่ก็เป็นมิจฉาทิฐิที่น่าเกลียดน่าชังอย่างยิ่งอยู่แล้ว; แม้ที่สุดแต่เรื่องแฟชั่นทั้งหลายสำหรับผู้หญิงผู้ชายในการแต่งเนื้อแต่งตัว เล่นหัวสำเร็จสำราญอะไรต่างๆ นี่ มันก็นำมาซึ่งมิจฉาทิฐิมากขึ้นๆ ไปๆ ให้อคิด.

ถ้าไม่กลัวความทุกข์ ไม่กลัวความยุ่งยากก็ไม่ใช่ไร ก็ลองดู - ลองดู แล้วมันก็จะทบทวน ให้ทบทวนหลังกลับมาเอง มาสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องกันได้สักวันหนึ่ง. แต่เดี๋ยวนี้พูดว่า อย่าต้องไปลองในเรื่องอย่างนี้ จะเป็นสัมมาทิฐิมากกว่า. ถ้ากำลังของมิจฉาทิฐิยังมีมากอยู่ ก็ไปลองซิ ไปลองกับความเจริญทางวัตถุทางเนื้อทางหนัง ประชียฐิเป็นแฟชั่นใหม่ๆ แม้แต่ของกิน จนเงินเดือนไม่พอใช้ อย่างนี้เป็นต้น.

ข้อนี้ขอให้เข้าใจว่า อย่าว่าแต่เรื่องกินเล่นทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง, แม้แต่เรื่องทางจิตใจ มันก็อกที่จะมีมิจฉาทิฐิไม่ได้. แม้แต่คำว่าบุญนั้นแหละ ถ้าเราไปเข้าใจผิดต่อกำว่าบุญ แล้วบุญนี้จะเกิดเอา จะทบทวนเอา เพราะว่าเป็นเรื่องของมิจฉาทิฐิไปแล้ว. ฉะนั้น เราต้องเข้าใจว่าบุญ ว่ากุศล ว่าอะไรให้ถูกต้อง ให้เป็นสัมมาทิฐิ.

มีเรื่องจริงที่มีผู้มาเล่าให้ฟัง แต่ไม่ต้องออกชื่อคน หรือที่ไหน ในเรื่อง ชาวนาที่ว่ายากจนกันนัก ที่มารบเร้ารัฐบาลให้ช่วยเหลือเป็นพิเศษนั้น ล้วนแต่มีจิตอา-
ทิจฐิเป็นรากฐาน อย่างเช่น :- ชาวนาคนหนึ่งมีนา รับมรดกมาจากบรรพบุรุษ พอ
ทำกินทำใช้ไปได้. ที่นี้ เขาเกิดความคิดเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ไปเพื่อตามเพื่อนบ้าน
หรือบางคน ที่อยู่ในฐานะผิดกัน : บวชลูกชายคนหนึ่ง ก็ไปกู้เงินเขามา โดยเอา
เป็นประกันหมื่นบาท เอามาใช้ในการบวชลูกชายตามธรรมคาสามัญ ตามธรรมเนียม
บวชสามเดือน สองเดือนอะไรนี้. ที่นั่นเฉพาะค่าไฟฟ้า เครื่องกำเนิดไฟฟ้า เครื่อง
เสียง คนร้องเพลง คนกล่อมขวัญอะไรกันก็ตาม เหมาะกันเสร็จ ๒๕๐๐ บาท คือหนึ่งใน
สี่ของเงินที่กู้มา แล้วก็ยังมีการเลี้ยงดูกันอย่างยิ่งอีก, แล้วมีสิ่งที่ต้องใช้ในการบวช
โดยตรงอีก อะไรอีกอีกปาดะ ก็หมดเงินหนึ่งหมื่นบาท; แล้วลูกชายก็บวชตามธรรมเนียม
สึกออกมา ก็ยังเป็นทักอยู่.

ต่อมาถึงลูกชายคนที่สอง ก็ทำอย่างนั้นอีก; พอถึงลูกชายคนที่สาม ก็ทำ
อย่างนั้นอีก; แล้วนานนั้นก็หลุดไปสามหมื่นบาท ก็กลายเป็นชาวนาที่เดือดร้อนอย่างยิ่ง
ที่จะต้องมารบเร้ารัฐบาล หรือจะรบเร้าเทศาภิบาลที่ไหนก็สุดแท้ เพราะว่ามันเดือดร้อนเหลือ
ประมาณ.

นี่ขอให้ดูเถิด ถ้าเป็น **มิจฉาทิฐิ** แล้ว แม้แต่เรื่องของสิ่งที่เรียกกันว่า “บุญ”
นั้นแหละ ก็ระวังเถอะ **เป็นเรื่องผิดได้** เป็นเรื่องทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้. ถ้าเป็น
บุญที่ถูกต้อง ไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มันอาจจะไม่ต้องเสียสัจสัจทางหนึ่งก็ได้.

อย่างเช่น คนๆ หนึ่งจะบวช; ถ้าจะบวชจริงมาที่นี้ก็ได้ แล้วไม่ต้องเสีย
สัจสัจใดๆเลย จะช่วยให้ได้บวชทุกอย่าง ตามวิธีการของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่บวช
อย่างนั้น แล้วไม่เสียสัจสัจทางหนึ่ง ก็ได้. นั่นเขาเสียทีละหมื่นๆ สามทีหมดเงิน
นานนั้นหลุดกรรมสิทธิ์ไป.

ปฏิบัติตามหลักสัมมาทิฐิเท่านั้น จะลวงทุกข์ได้

ไปมองให้คิดว่า มิจฉาทิฐิ สัมมาทิฐิ นี่เป็นอย่างไร. เกี่ยวกับพวก นักศึกษาเรากำลังเห่ออุดมคติการเมือง วัตถุนิยม สังคม อะไร; ระวังให้ดี ถ้าเข้าใจ ผิดแล้ว เป็นมิจฉาทิฐิอย่างร้าย เพราะคำเหล่านี้กำกวมทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัตถุนิยมแล้ว ก็ใช้ไม่ได้ อย่างที่เราพูดมาแล้วในวันแรก.

วัตถุนิยม จิตนิยม นี่ไม่ใช่พุทธศาสนา; แต่ธรรมนิยม คือ ความ ถูกต้องระหว่างสิ่งทั้งสองนี้ คือพุทธศาสนา, ธรรมนิยมทำให้เราทำผิดไม่ได้ ในเรื่องของวัตถุกก็ตาม ในเรื่องของจิตก็ตาม มันเป็นความถูกต้อง หรือสัมมาทิฐิอยู่เรื่อยไป.

คำว่า “บุญ” นี่ก็ประหลาด ทำให้คนเข้าใจผิดได้ หลงใหลได้; ทำบุญ เพื่อให้เกิดความทุกข์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็ได้, เตือนร้อนเป็นตกนรกก็ได้ ด้วยคำว่าบุญ เพราะมัน เป็นมิจฉาทิฐิ. เราช่วยกันไปทำความเข้าใจกับคนที่เขาชอบบุญ; อย่างนี้ จะเป็นการช่วยเพื่อนมนุษย์ ดีกว่าช่วยอย่างการเมืองกลุ่มคลัง หรือแม้แต่เรื่องสังคม สงเคราะห์ที่นิยมกันนัก แต่ทำทางวัตถุทั้งนั้น แล้วก็ช่วยไม่ได้.

ตามความรู้สึกของผมละก็เห็นว่า ช่วยให้เราสัมมาทิฐิดีกว่า ประเสริฐ กว่า แล้วก็จะสำเร็จด้วย; สังคมสงเคราะห์นั่นคือ ช่วยให้เราสัมมาทิฐิ มีความ คิดเห็นถูกต้องว่า อย่างไรเป็นอย่างไร ควรทำอย่างไร นั่นแหละดีกว่าเอาของไปแจก ซึ่งจะทำให้เขาเข้าใจผิด เป็นมิจฉาทิฐิ ไปอีกทางหนึ่งก็ได้.

ขอให้เข้าใจคำว่า มิจฉาทิฐิ โดยกว้างๆ โดยหลักไว้อย่างนี้ที่ก่อน; โดยเฉพาะ การเมืองในโลกนี้ ทั้งโลกเวลานี้ มีปัญหาเรื่องนายทุนกับกรรมกร ถ้าพิจารณาแล้ว เห็นว่ามีมิจฉาทิฐิด้วยกันทั้งคู่ แล้วก็อย่าได้ ไปเข้าฝ่ายไหนเลย จะพลอยเป็น มิจฉาทิฐิไปด้วย. พยายามแต่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่เกิดนายทุน จะไม่เกิดชน

กรรมชาติขึ้นมา นั่นจะถูก, พยายามทำให้มีมนุษย์ที่มีความคิดถูกต้องเป็นสัตว์บุรุษ ไม่มี
วิญญาณแห่งนายทุน ไม่มีวิญญาณแห่งชนกรรมชาติที่ยังมลายด้วยอบายมุข นั่นแหละถูก.

ถ้านักศึกษาผู้ใด หลงใหลในอุดมคติการเมืองบางอย่างแล้ว ก็ขอให้ไปสอบสวน
สวนแยกแยะ, วิเคราะห์แยกแยะสอบสวน *analyse scrutinize*, อะไรก็ตามที่จะทำได้
ให้ตี ๆ ว่าอะไรผิดถูกอย่างไร. อย่าให้เกิดมิจาปฏิฐิขึ้นมา แล้วเราก็จะไม่เสียเวลาไป
เปล่า ๆ; จะช่วยกันทำบ้านเมือง หรือทำโลกนี้ให้มีความสงบสุขได้ ด้วยอำนาจของ
สัมมาปฏิฐิ อย่างที่มีหลักในพระพุทธศาสนาว่า “ลัทธิทุกขังปวงได้ เพราะสมาทน
สัมมาปฏิฐิ” ก็คือสัมมาปฏิฐิอยู่ในมืออย่างดีที่สุด ทำอะไรผิดไม่ได้.

วันนี้ ผมพูดถึงเรื่องราว ปัญหาของเราคือมิจาปฏิฐิ ทำอย่างไรจึงจะสลัด
มิจาปฏิฐิออกไปได้? ก็คือว่า พอก่อนสัมมาปฏิฐิ เท่านั้นเอง เวลาสำหรับพูดหมด
แล้ว ต่อไปนี่ก็เป็นเวลาสำหรับถาม. ใครมีอะไรก็ตาม,

คำอธิบายตอบปัญหา

(ถาม) ผมขอกราบเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ตอนที่ท่านอาจารย์แนะว่า ในการ
สังคมสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปนี้ เราควรจะแนในค่านสัมมาปฏิฐิแก่เขา ผมอยากจะให้ท่าน
อาจารย์ช่วยแนะว่า เราจะวิธีแนะแก่ชาวบ้านได้อย่างไร? เพราะปัจจุบันนี้งานสังคม
สงเคราะห์มีมาก แล้วก็รู้สึกว่าคุณประสงค้อาจจะผิดพลาดอยู่.

(ตอบ) เรื่องสังคมสงเคราะห์ที่เราเห็นอยู่ ก็เป็นเรื่องของสงเคราะห์ด้วยวัตถุ
เป็นส่วนใหญ่ สงเคราะห์อย่างนี้ มันก็เหมือนกับการเลี้ยงลูกอ่อน ที่ไม่รู้จักโต. ถ้า
สงเคราะห์ด้วยสติปัญญา จะทำให้เขาช่วยตัวเองได้ ก็มีอย่างนั้น; ถ้าเราจะยกกอง
ไปทำการช่วยสังคมสงเคราะห์ที่ไหน ก็พิจารณาดูว่า มีปัญหาอย่างไร. เช่นว่า ในหมู่
ชาวนาที่ยากจนนั้น ยากจนเพราะเหตุอะไร ซึ่งโดยส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องมิจาปฏิฐิ คือ
หลงใหลในอบายมุข.

เดี๋ยวนี้ ผู้ยากจนหลงใหลในอบายมุขมากกว่าผู้มั่งมี เสียอีก ถ้าเทียบส่วนของรายได้ที่เขาหาได้ ประจำเดือน ประจำปี. ชนชั้นยากจนจำนวนมากใหญ่ใช้เงินที่เขาหาได้ในทางอบายมุขทั้ง ๓๐ - ๔๐ - ๕๐ เปอร์เซ็นต์ก็มี; ส่วนพวกนายทุนเขาใช้เงินที่เขาหาได้ไปในทางอบายมุข ไม่ถึง ๕ เปอร์เซ็นต์ ก็เหลือหลายแล้ว เพราะเขามีเงินมาก.

คุณต้องไปศึกษาเรื่องนี้ก่อน ว่าคนมีมิจฉาทิฐิ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ไปบูชาอบายมุข โดยดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; นี่เป็นสิ่งที่มียุ่จริงครบทุกข้อในหมู่คนยากจนหรือคนที่กำลังจะยากจนลงไป. ถ้าเขาเว้นอันนี้เสีย ก็จะมีคอรูปร่าง ไม่เท่าไรก็จะออกงามขึ้นมา เต็มขึ้นมา นี่เป็นขั้นแรกที่สุด.

ทีนี้ เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ก็ไปสอนให้เขาลดละเลิก ในการที่จะบ่มองกันโรคภัยไข้เจ็บมากกว่าที่จะไปแจกยาเสียะพิศ. เรื่องความทุกข์ร้อนทางจิตใจ ก็ไปช่วยสอนให้เขาเข้าใจถูกในหลักของธรรมะในศาสนา เขาก็จะเป็นคนที่ว่า มีกิน มีใช้ มีร่างกายสบาย แล้วก็จิตใจแจ่มใสปรกติ เรียกว่าสังคมสงเคราะห์ที่ดีที่สุด ก็ควรจะกระทำได้อย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ที่ทำอยู่นี้ยังไม่ไต่ผล มันคล้ายกับเอาของไปให้กิน แล้วเลี้ยงไม่รู้จักโต เพราะเขาจะต้องหวังได้รับช่วยเหลืออยู่เรื่อยไป. ควรจะไปชี้ให้เขาเห็นว่า พวกที่เขาว่ารวยขึ้นมา เมื่อก่อนนั้นเขากินเหมือนเรา หรือยิ่งกว่าเรา : คนจีนมาจากเมืองจีน ไม่มีทรัพย์สินสมบัติติดตัวมาแม่แต่บาทเดียว; ว่าอย่างนี้ดีกว่า; ในที่สุดเขาก็มาเป็นคนที่ว่ารวย. เราอยู่ที่นี้ มีนา มีไร่ มีอะไรมาแต่บรรพบุรุษ ทำไมกลับยากจนลง จนจะไม่มีอะไรเหลือ.

ขอให้ไปคุให้คิดว่า สังคมนี หมู่บ้านนี้ เขามีอะไรที่เป็นเหตุให้ยากจน หรือทุกข์ยากอย่างไรก็ตาม ต้องช่วยกันแก้ปัญหานี้ โดยตรง อย่างฉันทุณิมดา พอ

เหมาะสมและถูกต้อง; นี่พูดโดยรายละเอียดก็ไม่ได้ ต้องไปดูเอาเอง. แต่สรุปความได้ว่า ไปทำให้เขาช่วยตัวเองได้ นี่คือสังคมสงเคราะห์ที่ประเสริฐที่สุด ตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสว่า “การปฏิบัตินั้น เธอต้องทำเอง ตถาคตเป็นแต่ผู้ชี้ทาง” เพราะเป็นเรื่องที่จะไปทำแทนกันไม่ได้.

การปฏิบัตินั้นคือ ไปชี้ทางให้เขารู้จักช่วยตัวเอง เรียกว่า เป็นสังคมสงเคราะห์ในคำณิจิตคำณิญาณ ที่ยังขาดอยู่ ซึ่งถ้าทำได้แล้ว เขาจะเป็นคนช่วยเหลือตัวเองได้; ถ้าไปช่วยแต่ทางวัตถุ มันก็เลี้ยงไม่รู้จักโต. แต่ถ้าเขามีความเห็นเขาก็ต้องมีคนช่วย ไม่ช่วยไม่ได้ ไม่ช่วยก็เป็นพิษ อย่างที่เขาบีบกันแอกับคนอื่น หรือบีบกันเอาจากรัฐบาล หรือบีบกันเอาจากผีตางเทวดา อะไรก็ตามใจ ซึ่งเป็นเรื่องไม่ถูก.

(ถาม) ผมอยากจะทราบเรียนถาม คือ อย่างปัญหาที่เกิดขึ้น สมมุติว่า นิสิตนักศึกษาออกไปสร้างโรงเรียนให้แก่ชนบทสักแห่งหนึ่ง อย่างนี้ แล้วเรามีความคิดที่จะไปแนะนำเขาอย่างที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์บอก; แล้วที่นี้ ชาวบ้านส่วนมากจะเป็นผู้ใหญ่ ที่มีอายุมากกว่าเรา แล้วเราเป็นเด็ก จะไปแนะนำเขาทางดำนนี้ เกรงว่า เขาจะไม่ให้ความเชื่อถือ.

(ตอบ) ถูกแล้ว ปัญหาที่นับว่า *practical* ที่สุด ต้องมองให้เห็นว่า เราไปสร้างโรงเรียน นี่ก็ส่วนหนึ่ง; แล้วพร้อมกันนั้น เราจะไปช่วยเขาในด้านจิตใจ ส่วนหนึ่งแยกออกเป็นส่วนๆ, อย่างน้อยเป็น ๒ ส่วน แล้วค้ำช่วยสร้างโรงเรียน นี่เราคงทำได้แน่ และก็เป็นผู้ปรารถนาให้มีการศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานของสัมมาทิฐิ ก็ได้เหมือนกัน. นี่เราพูดไปตามหลักทั่วไป ที่ว่า สร้างโรงเรียน ทำให้คนฉลาด อยู่ในพวกให้ทางธรรมได้ ข้อนี้ไม่มีปัญหา.

ปัญหานั้นอยู่ที่ว่า จะไปทำคนแก่ๆ ให้มีความเห็นถูกต้อง ก็จริง; ถ้าเรายังเป็นเด็กอยู่; มิฉะทิฐิของคนแก่จะปฏิเสธไว้ทีก่อน ว่ายังเด็กนักนี่. ผมก็เคยโดนมาแล้ว อย่างว่าแต่ละคน. เมื่อเขาได้ยินได้ฟังเราพูด เขาเห็นด้วย แต่เขาไม่ยอมทำตาม;

เคยได้ยินเข้าว่า อะไรก็ดูดีทุกอย่าง แต่**ยังเด็ก**นัก ยังหนุ่มนัก เขาวางอย่างนี้. นี่ก็**ปัญหา**ทั่วไป แม้พระไปสอนก็เป็นอย่างนี้ ผมก็เคยถูกมาอย่างนี้มันก็**ต้องออกทน** **ต้องพยายามพิสูจน์**เรื่อย ๆ ไปว่า เขายังไม่รู้อย่างถูกต้องหรือสมบูรณ์. เราจะต้องฉลาดบ้าง ที่จะหาอะไรมาเป็นเรื่องเป็นราว เป็นตัวอย่าง เป็นอุทธาหรณ์ เป็นเหตุผล จนเขามองเห็นว่า ถูกอย่างของเรา.

ยังมีเคล็ด อีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะไปสอนเขา, ขอภัยทุกคนตรงไปหน่อยว่า **อย่าไปทำเพื่อจะเอาหน้า หรือเพื่อจะเอาเกียรติ หรือเพื่อจะเอาความเคารพนับถือ** มาเป็นของเรา. เราต้องใช้ลูกไม้, ผมใช้คำว่า “ลูกไม้” ภาษาโสโกโถกธรรมดา ใช้ลูกไม้ให้เขาคิด หรือให้เขารู้สึกว่า เป็นความรู้ของเขา. เราอย่าไป**ทำตัวเหมือน**กับเราไปสอนเขา แล้วเขาได้ความรู้จากเรา; เราต้องไป**ทำตัวเหมือน**กับว่า เราไม่รู้ โดยพูดปรึกษาหาหรือช่วยข้อที่เราต้องการจะสอน จนเขาคิดไปว่า “อ้าว, นี่เรานึกออกเองนี่ เราไม่ไปเชื่อเด็กหนุ่มคนนั้นนี่ เราคิดออกเอง เราไม่ได้ทำตามเด็กคนนั้น”; นี่เขาก็ตกหลุมพรางของเรา คือทำตามที่เราต้องการให้ทำ. อย่างนี้ มีทางสำเร็จเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์.

ถ้าเราจะ**ทำตัวเหมือน**กับครูไปสอนเขา ให้เขายอมรับเราว่าเป็นครู หรือเป็นผู้รู้ อย่างนี้ไม่ค่อยจะมีทางสำเร็จ; นี่ควรจะสังเกตด้วย. อย่าไป**ทำตัวเป็นผู้สอน** แต่ไป **ทำตัวเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย** แล้วก็จะบออะไรให้ฟัง จนเขารู้สึกเหมือนกับว่า เขาคิดออกเอง แล้วเขาก็ทำ ก็มีหวังว่า การยกกองออกไปทำสังคมสงเคราะห์นี้จะได้ผลดี.

(ถาม) ผมมีความเห็นบางประการ เท่าที่ทราบมา ที่ท่านอาจารย์บอกว่า ชาว**นานาชาติ**จนเพราะมือบ้ายมุข. ผมเห็นว่า ข้อบ้ายมุขนี้จริง แต่ยังมีเหตุอื่นๆอีก; เหตุผลก็คือว่า ผลิตผลทางเกษตรนี้ขึ้นอยู่กับลมฟ้าอากาศ เป็นส่วนมาก แล้วชาว**นานาชาติ**ก็ไม่ได้มีทุนมีรอนอะไรมาก เพราะฉะนั้น การที่จะหาของมากินในระหว่างที่ข้าวยังไม่ได้มีผลออกมา นี่ก็จำเป็น

ต้องไปยืมคนกลางก่อน แล้วคนกลางก็ขอของตอบแทนเป็นข้าวซึ่งมันไม่คุ้มกัน. ที่นั่นถ้าเกิดนาบิ่นนั้นฝนไม่ตก นาก็ล้ม ก็ต้องไปยืมเงินเขามาอีก. พอยืมมาอีก ก็ต้องมีของแลกเปลี่ยน คือเอานาไปจำนองหรืออะไรไว้. ถ้าอีกปีเกิดน้ำท่วม นานั้นก็หลุดไป.

หรืออีกอย่างหนึ่ง คนกลางเป็นคนที่เอาประโยชน์ในการผลิตข้าวไปคนเดียว จากการที่สำรวจมาแล้ว ปรากฏว่า ราคาข้าวเปลือกถูก แต่ราคาข้าวสารแพง, นอกจากนี้ราคาข้าวต่างประเทศ ยังแพงกว่าในประเทศมากมาย. ที่นั่นถ้าเผื่อต้องการจะรวยเร็ว แล้วก็จะไปเป็นพ่อค้าข้าวออกไปต่างประเทศจะรวยได้อย่างรวดเร็ว.

อีกอย่างหนึ่ง ที่ท่านอาจารย์บอกว่า คนรวยที่รวยขึ้นมาเพราะชนชั้นชนชั้นนั้น ผมเห็นว่าการรวยที่รวยขึ้นอย่างทันตาเห็น คือ การกักตุนสินค้า โดยการที่ซื้อราคาถูก แล้วก็กักตุนให้มันขาดแคลน เวลาแพงๆ ก็ขายออกไป. เรื่องนี้ผมมีข้อเท็จจริงบางอย่าง คือว่ารายได้ของประชากรของประเทศไทย ปีละ ๓,๐๐๐ บาทต่อคน นี่เป็นรายได้เฉลี่ย แสดงว่า คนที่ได้น้อยก็ต้องได้น้อยกว่านี้ นี่ผมไม่ทราบว่าเขาอยู่กันได้อย่างไร ๓,๐๐๐ บาท หรือไม่ถึง ๓,๐๐๐ บาทต่อปี. ผมว่าภาคใต้นี้อาจจะอยู่ได้ เพราะว่าอุดมสมบูรณ์พอสมควร แต่ภาคอีสานนี้ ผมเห็นว่าอยู่ไม่ได้แน่ๆ.

(ตอบ) สำหรับข้อที่ยกเอาอบายมุขมาเป็นตัวอย่างนั้น มิได้หมายความว่าอย่างอื่นมันไม่มี; ก็ถูกแล้วมันมีปัญหาย่างอื่น แต่เดี๋ยวนี้ เรายากจะชี้ ที่เป็น **ปัญหาจริงๆ ในชั้นรากฐาน** ว่ามันเกี่ยวกับอบายมุข ถ้าเขาไม่ดื่มน้ำเมา แล้วจะรอกขึ้นมาเท่าไร, ถ้าเขาไม่เที่ยวกลางคืน หรือว่าตุ่การเล่น ทิคมหรสพ, กระทั่งขี้เกียจทำงาน ชวนกันตำมะเลเทเมา นี่มันจะรอกขึ้นมาได้สักเท่าไร; นี่เป็นความผิดพลาดขั้นรากฐาน ถ้าแก้ปัญหานี้ได้ก่อน โดยไม่ต้องพระเจ้ามาช่วย ก็จะรอกตัวขึ้นมาตั้งครึ่งก่อน.

ส่วนปัญหาย่างที่วานี้ เป็นปัญหาคำหนึ่ง ซึ่งเป็นไปตามยุคตามสมัย; เมื่อก่อนนั้นก็ไม่มีปัญหานี้ถูกแล้ว. เดี๋ยวนี้ **ปัญหาเรื่องนายทุนเอาเปรียบ** ก็มีมากขึ้นๆ นี่ก็ **ต้องแก้กันไป** อีกปัญหาหนึ่ง. คนที่เขาตั้งตัวขึ้นมาว่ารวยได้ ด้วยการเล่นจากอบายมุขนั้น เรียกว่า **ตั้งตัวด้วยสุจริต, ยกตัวขึ้นมาได้ด้วยสุจริต หรือรวยเร็วอย่าง**

สุจริต, ควรจะถือเอาเป็นสิ่งที่ควรเอาอย่าง หรือถูกต้อง. ส่วนรวเร็วด้วยการเอาเปรียบหรือคดโกงนั้น เป็นมาปอยู่แล้ว ก็อย่าไปเอาเป็นตัวอย่างเลย อย่าเอามาเป็นเครื่องอ้างเพื่อว่า เราจะเดินตาม. และการค้านักก็ได้ทั้งโดยสุจริต ทั้งโดยทุจริต; ฉะนั้น เลือกลงเอาแต่ส่วนที่สุจริต.

ชาวนา **ยังไม่บั่นขั่นแข็ง** ถึงขนาดที่มนุษย์ควรจะทำให้ ข้อนี้นับเปรียบได้กับชาวนาในประเทศอินเดีย กับชาวนาในประเทศไทย ที่ได้ไปเห็นมา; ชาวนาในประเทศอินเดียแข็งขันกว่ากันมาก จนตกน้ำร่นาได้ เมืองไทยยังไม่มี ยังไม่เคยพบว่ามีภาคไหนตกน้ำร่นา. ชาวนาอินเดียต้อง **เป็นอยู่อย่างประหยัด**, ชาวนาอินเดีย **ไม่เคยไปคุมหรสห** ที่ไหนเลยทั้งปี ๆ; ชาวนาเมืองไทยจะหัวเหินท้ายเหิน หรือหัวสัปดาห์ท้ายสัปดาห์ ไปดูหนังดูละครงานวันเกิดงานวา; อย่างนี้ที่อินเดียสอบถามแล้วไม่มี เขาไม่รู้จักไปดูที่ไหน เพราะอยู่ไกลลิบ และไม่มีเวลาที่จะไปดูได้.

ชาวนาอินเดียเขาต้องคว่ำ คุบ้าน คุเรือน คุกิจประจำวัน, ตอนเย็นลงเขาต้องทำไม้พิน. “ทำไม้พิน” คุณคงจะฟังไม่ถูก มันไม่มีไม้ แม้แต่จะตัดไฟทุ่งข้าว จึงต้องทำไม้พิน : เอาข้าวกับเศษหญ้าเศษฟาง ใบไม้แห้ง มาคลุกเคล้ากันเข้า บั่นเป็นลูก ๆ กลม ๆ แล้วไปอัดติดไว้กับข้างฝา ให้แบนเป็นข้าวเกรียบติดอยู่ที่ฝา; นั่นผมเรียกว่า ทำไม้พิน. เขาต้องทำทุกวัน ถ้าเขามาดูงานที่วัดเสีย มันก็เหลวหมด ส้มละลายหมด; แล้วก็หาคุยาก บ้านก็อยู่ไกลเหลือเกิน.

ส่วนเราชาวนาไทยอยู่ใกล้ ๆ และวัดก็ชอบจัก สร้างอบายมุขให้แก่ชาวนา ชาวไร่ที่ยากจน, มันผิดต่อ ๆ กันไป. ทางโน้นเขาเก็บหอมรอมริบแม้แต่เศษฟาง เพราะว่าเศษฟางชิ้นหนึ่งคือไม้พิน, เขามากลุกกับข้าว แล้วเป็นไม้พิน; ถ้าเหลือก็เอาไปขายเพื่อนฝูงกัน. ฟางข้าวเกี่ยวหมด ไม่มีเหลือในนา เพราะข้าวไม่มีหญ้ากิน ต้องเก็บฟางข้าวไว้. พอถึงฤดูไม่มีหญ้า ก็หันฟางข้าวใส่ถั่วบ้าง ใส่เกลือบ้าง ใส่ น้ำบ้าง

ให้วักน, อะไร ๆ มันผิดกันมากกว่าเรา เพราะฉะนั้น เขาจึงอยู่กันได้ ทั้งที่แผ่นดิน
แห้งแล้งแรมแค้นยิ่งกว่าเรา.

เขาท้องตักน้ำในบ่อ ซึ่งลึก ๒ เมตรบ้าง ๓ เมตรบ้าง กระทั่ง ๑๐ เมตร
กระทั่ง ๒๐ เมตร ก็มี ในบ่อลึก ทั้ง ๑๕ เมตร ๒๐ เมตร เขายังตักน้ำขึ้นมารดนาได้.
เราทำได้หรือ? หรือว่า เคยทำกันที่ไหน? นี่เขาแข่งขัน ไม่เหมือนเรา. เขาเอารอก
เขวนที่เหนือปากบ่อ เอาเชือกถักเข้าไป ผูกกับตุ้มหนึ่งที่จะใส่น้ำ, แล้วเอาวาลาก
เชือกนั้นไปตึงเส้นหนึ่ง น้ำจึงจะขึ้นมาพ้นบ่อ แล้วก็ผลักออกไป ให้น้ำตกลงไป
ในรางที่เขาทำเป็นร่องทั่วไปตามคินนา; ทำอย่างนี้แหละตั้งแต่เช้าจนเที่ยง แล้วหยุด;
แล้วทำบายจนเย็นจึงหยุด; สองคนผัวเมียก็ทำได้.

ความขยันขันแข็งของชาวอินเดียเป็นอย่างที่กล่าวมานี้ แล้วไม่มีมหรสพจะดู
และไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า เหล้า หรือน้ำเมา นี่เป็นต้น. เพราะฉะนั้น เรา แก้ว ขีดส่วนนี้เสีย
ก่อนนี้ ที่เป็นเรื่องพื้นฐานแท้ ๆ.

ที่นี่ ก็ต้องคิดว่า เราจะต้องมีการเสียหายสามปีครึ่ง เราก็ต้องเก็บพืชผลของ
สองปี หรือสามปีก็ตามไว้ ให้เหลือพอใช้สำหรับหนึ่งปี หรือสองปีที่ฝนไม่ตก. แต่
นี่ ไม่มีการคิดอย่างนี้ ทำปีใช้ปี ทำปีกินปี; แล้วอ้างว่า ยังไม่พอ มันก็ไม่ถูก; มันต้อง
ทำให้พอ ต้องปรับกันให้พอ.

ไปพิจารณากันดูเสียใหม่เถิด ผมยังยืนยันว่า จะยกตัวขึ้นมาได้ด้วยสันมา
ทฤษฎี, ทำให้ถูกต้องและให้จริง ให้ขยันขันแข็งที่ควรกระทำ. เกียวมันอยู่ในภาวะที่ทรุด
หนักจนช่วยตนเองไม่ได้; ต้องการให้สังคมช่วย หรือให้รัฐบาลช่วย. มันก็ถูกเหมือนกัน
ส่วนนั้นก็มี ไม่ใช่ไม่มี แต่จะไม่ใช้ชั้นรากฐาน เหมือนกับชั้นที่ว่า เรามีอบายมุข.

ถ้าคุณเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ออกไปช่วยตามชนบท แล้วก็ช่วยทำสถิติ
มาดูละกันว่าบ้านไหนไม่มีอบายมุข, บ้านไหนมีอบายมุข มากน้อยเท่าไร เป็นรายเรือน
รายคนไปเลย ในหมู่ชนชาวนาที่ยากจนเหล่านั้น. บางทีเราจะพบสถิติอันใหม่ พุค
กันใหม่. เวลาของเขาเหลือมากในการเล่นหัว หรือบางทีเขาก็อาจจะขี้เกียจ, ขี้เกียจ

ทำงาน ไม่ได้ทำเป็นเกลียวห่วงวัน เหมือนพวกที่เอาจริงเอาจัง อย่างที่ประเทศอินเดีย ไม่มีเวลาพักผ่อน.

ชาวอินเดีย ไปขายของที่ตลาดก็ต้องไปกลางคืน อย่าให้เสียเวลากลางวัน; เอาของใส่เกวียน แล้วก็นอนหงายไปบนเกวียน เกวียนแล่นไปตามถนน วัวมันพาไปเองแหละ, ไปถึงตลาดก็ขาย แล้วก็รีบกลับบ้าน บางทีไม่ทันสว่างก็ได้ หรือสว่างบ้างก็ได้ เขาประหยัดเวลาถึงอย่างนี้; ส่วนเรายังมีความเห็นผิดเรื่องการใช้เวลา ใช้แรงงาน ใช้อะไรต่าง ๆ.

ที่นี้ บัญญัติใหม่ ซึ่งมันได้เกิดแล้วจริง เรื่องนายทุนมีอิทธิพลควบคุมการค้า หรือว่าเอาเปรียบได้ นี่ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง; เราก็ต้องต่อสู้ไปอีกทางหนึ่ง. แต่ว่า ในทางรากฐานของตัวนั้น อย่าให้มันพังทะลาย ให้ปราศจากอบายมุขเสียก่อนเถิด มันก็สูงขึ้นมาได้ตั้งครั้งตั้งก่อน, แล้วยันยันแข็งนั้นก็ไม่ใช่ว่าจะเล่น. นี่เรายังไม่ได้ยืนยันแน่ชัด มีแต่คำว่า เกียจคร้านทำงาน คือ อ่อนแอในการทำงานรวมอยู่ในคำว่า อบายมุข ด้วย.

อบายมุข คือ คมน้ำเมา เหล้ากลางคืน การเล่น เล่นการพนัน ซึ่งมีมาก คบคนชั่วเป็นมิตร และ เกียจคร้านทำงาน, ๖ อย่างนี้คืออบายมุข ทุกคนควรจะจำได้ มีอยู่ในหนังสือนวโกวาท พระบวชใหม่ก็ต้องเรียนอบายมุขนี้.

ที่นี้ การที่จะมารวมหัวกันต่อสู้กันนั้น ก็ต้องมีสัมมาทิฐิ; ถ้าทำผิดจะยิ่งร้ายไปกว่าเดิม, เขายังจะเล่นงานเราหนักไปกว่าเดิม. ต้องมีสติปัญญา มีสัมมาทิฐิ ทำไปอย่างถูกต้อง, อย่าทำไปอย่างมั่วสุมๆ ที่จะทำให้เราวุ่นวายนั่น ซึ่งไม่ถูกไม่ควร มันมีแต่จะร้ายหนักขึ้น.

(ยังไม่จบ แต่เทปหมด บันทึกไว้ได้เพียงเท่านั้น)